

Yrken och titlar

Under min tjänstgöring vid Landsarkivet i Göteborg under 40 år har jag mötts av en rad frågor från forskare om betydelsen av ålderdomliga och ovanliga yrken och titlar. Vidare har jag vid egna forskningar påträffat en rad svårförståeliga ord. Under min tjänstgöring har jag sammanställt denna lista, som här publiceras i urval. Förklaringarna har i allmänhet hämtats ur SAOB, Svensk Uppslagsbok (upplaga 2) och Nordisk Familjebok (upplaga 1).

Per Clemensson

accisskrivare	skrivare vid accisrätt (accis = varuskatt)
advokatfiskal	tjänsteman i hovrätt
aktuarie	tjänsteman i ämbetsverk som mottar och utlämnar handlingar
apologist	räknelärare
arbetskarl	kroppsarbetare
arkiater	överläkare
arklimästare	föreståndare för krigsmateriel
auditör	jurist
auskultant	åhörare
befallningsman	kronolänsman
bergmästare	tjänsteman inom bergsbruket
bergsfogde	tjänsteman inom bergsbruket
besökare	tulltjänsteman
blekare	arbetare vid textilindustrin
blockmakare	tillverkare av hissblock
boktryckerikonstförvant	typograf
bomslutare	örvarare av stadens nycklar
borgare	stadsinvånare
brukare	person som odlar jord
buntmakare	pälstillverkare
buteljör	munskänk
båtsman	sjöman
bödkare	tunnbindare

chamottarbetare	keramiker
chochet	judisk slaktare
cirkelsmed	finsmed
ciselör	gravör
dagkarl	arbetare mot dagsersättning
danneman	bonde
dentist	tandläkare
destillatör	brännvinsbrännare
dispaschör	utredare av haveri
drejare	keramiker
dräng	ogift, manlig gårdsarbetare
däldragare	plankbärare
faktor	föreståndare för fabrik
faktoriesmed	gevärssmed
falsare	pappersarbetare
farmaceut	apotekare
figurantska	statist, dansös
fodermarsk	ladugårdsföreståndare
fru	gift kvinna; under 1700-talet hustru till adelsmän, högre ämbetsmän och köpmän
förpantningsägare	ägare av pantsatt egendom
förstärkningskarl	person uttagen till arméns förstärkande
galanteriarbetare	tillverkare av prydnadsföremål
gasmästare	lykttändare
geschworer	tjänsteman hos bergmästare
gevaldiger	polis
glasförare	försäljare av glasvaror
gratialist	pensionär från Vadstena krigsmanshus
gränsridare	tulltjänsteman

gyllenmakare	guldsmed
gälbjutare	tillverkare av mässingsarbeten
hautboist	oboist
hejderidare	skogsvårdstjänsteman
hållkarl	tjänsteman inom skjutsväsendet
hälftenbrukare	brukare av gård mot hälften av dess avkastning
häradsdomare	den äldste ledamoten av en domstol
hökare	detaljhandlare i matvaror
inhyses	inneboende hos bonde eller borgare
jordegumma	barnmorska
jungfru	ogift kvinna av högre stånd
justerare	granskare av mål och mått
järnbärare	arbetare vid järnvåg
kaplan	präst
kardemakare	tillverkare av redskap för kardning
karduansmakare	skinnberedare
kateket	lärare i kristendom
kattunstryckare	tillverkare av tryckt bomullstyg
kippare	arbetare med kipphyvel för metall
kittelflickare	person som lagar kopparkärl
klampare	tegelpackare
kofferdikapten	kapten på handelsfartyg
kollega	lärare
konstförvant	typograf
konterfejare	porträttmålare
krämare	handlande med smärre varor
kypare	tunnbindare
kämnär	ledamot av domstol

körsnär	pälsmakare
lademakare	tillverkare av prydnadsband
lagman	ordförande i domstol
landeriägare	ägare av jordegendom
landsfiskal	1. åklagare och polischef 1918–64. 2. länsstyrelsetjänsteman
landsfogde	länsåklagare och länspolischef 1918–64
landsgevaldiger	se gevaldiger
landskamrer	högre tjänsteman vid länsstyrelse, chef för landskontor
landskanslist	lägre tjänsteman vid ett landskansli
landskontorist	lägre tjänsteman vid ett landskontor
landssekreterare	högre tjänsteman vid länsstyrelse, chef för landskansli
lantsoldat	indelt soldat, motsats marinsoldat
lavettmakare	tillverkare av ett eldrörs underlag
legohjon	tillfälligt anställd
lejkarl	tillfälligt anställd
likvidationskommissarie	av hovrätt genom fullmakt förlänad titel med tillstånd att utreda mål med vidlyftiga räkenskaper
linvräkare	tjänsteman vid linvräkeriet med uppgift att övervaka att det lin som utskeppades var av fullgod kvalitet och att underhålligt lin kasserades (vräktes)
livdrabant	medlem av furstlig persons livvakt
livmedikus	läkare
logarvare	garvare som arbetar med barkgarvning
lotterikollektör	försäljare av statliga lotter
lädertågare	efterbehandlare av garvat läder
länsbokhållare	tjänsteman på landskontor
lästskärare	tillverkare av modell för skomakeri
lösdrivare	person utan fast bostad och anställning
madam	fru, kvinna inom borgarståndet
mamsell	ogift kvinna av medelklass
mantalskommissarie	tjänsteman som förrättar skattskrivning

manufakturhandlare	försäljare av textilvaror
mat	biträde, medhjälpare
minuthandlande	se detaljhandlare
myntprovare	tjänsteman vid Myntverket
månadskarl	anställd per månad
mäklare	förmedlare av affärer
mästersven	gesäll som vikarierade för mästaren
mätare	person som verkställer officiell mätning av varor
mönsterskrivare	civilmilitär tjänsteman
nattman	anställd för nattliga förrättningar, t ex tömning av latrin, sotning, avlivning av katter
nattväktare	brandvakt
nipperhandlerska	kvinnor som handlar med smycken och prydnadsföremål
nivellör	förrättare av avvägningar vid t ex byggnadsarbeten
nockerska	kvinnor som yrkesmässigt ruggade upp stickade eller vävda plagg
notarie	juridiskt utbildad tjänsteman vid myndighet
notarius publicus	offentlig tjänsteman med uppgift att bevittna, övervaka utlottningar m m
nådehjon	person som lever av understöd
nåårspredikant	präst som handhar avliden prästmans tjänst under de år som änkan och barnen uppbar inkomsten
nämndeman	ledamot av domstol
oboist	musiker
packhuskarl	arbetare vid packhus, tullare
parkumsmästare	tillverkare av tyger för underkläder, foder m m
pasementmakare	snörmakare
pedagog	lärare
pedell	rättstjänare
piga	1. ung kvinna, ogift 2. kvinnlig anställd på gård eller i hem
pionjär	soldat med uppgift att röja väg, slå bro m m, straffarbetare tillhörande pionjärkåren

pitscherstickare	sigillgravör
politiebetjänt	polis
possessionat	godsägare
pottmakare	krukmakare
preceptor	informatör, lärare vid högskola
profoss	verkställare av kroppsstraff, bödel
prokurist	befullmäktigad att teckna firma
provisor	föreståndare av apotek
puddelmakare	tillverkare av lera för tätning
pupill	skolelev
registrator	tjänsteman som handhar diarieföring
reservkarl	menig indelt soldat som ersatte en ordinarie soldat vid dennes avgång
ringkarl	ringare
rusthållare	innehavare av rusthållshemman med skyldighet att fullgöra rustningen
rustmästare	befäl över ett artilleriförband
räntmästare	kassör, skattmästare
rättare	person som under ägaren sköter en gård
salpetersjudare	tillverkare av salpeter
saltmätare	tjänsteman som mätte upp salt för försäljning
sappör	ingenjörssoldat
satinatör	pappersarbetare
schaut by nacht	holländsk amiralsgrad, även brukad i svenska flottan
schäfer	person som sysslar med fåravel
sejlar	repslagare av klenare virke
sexman	ordningsman inom församling utsedd på sockenstämma
siktemakare	tillverkare av sikte
självägare	person som själv äger sin jord
skarprättare	verkställare av dödsstraff
skeppsfournerare	person som idkar skeppshandel
skiffertäckare	takläggare

skoflickare	skomakare
skrubbare	textilarbetare
skäktare	person som använder sig av judisk rituell slaktmetod
skärslipare	slipare av knivar och saxar
slubbare	spinnare
sockerraffinadör	person som renar socker
speditör	person som för annan använder och mottar gods, omlastar och tullbehandlar
spinnhushjon	tvångsarbeterska vid arbetsanstalt
spolerska	kvinnor som spolat garn
sponsor	borgensman
sprutmästare	brandkapten
stadsbåtsman	indelt båtsman roterad i stad
stadsfiskal	polischef och allmän åklagare i stad före 1968
stadsfogde	utmättningsman i stad
stadsfysikus	stadsläkare
statare	vid herrgårdarna fast anställda gifta arbetare
stilgjutare	tillverkare av boktryckstyper
stockmakare	tillverkare av gevärskolvar
stoffmästare	textilarbetare
strandridare	beriden kustvakt
strandsittare	i Norge och Bohuslän husägare med hus på ofri grund
stuckatör	bildhuggare
superkargör	fraktuppsyningsman
svartsmed	finsmed
sven	ogift yngling, vapenövad tjänare
svärdsfejare	hantverkare som monterar, polerar och dekorerar svärds klingor
syssloman	person som sköter angelägenheter för huvudman
sämskmakare	beredare av sämskinn
taskspelare	trollkarl
tiggarfogde	uppsyningsman
timmerman	snickare, skeppshantverkare

tolagkamrer	person som förde tullräkenskaper i stapelstad
torgmästare	person som kontrollerar torghandeln
tornväktare	person som höll vakt i städernas kyrktorn
torpare	person som har nyttjanderätten till mindre lantbruk och utför dagsverke åt ägaren
traktör	krögare
tullfiskal	åklagare i tullmål
undantagsman	person som efter försäljning av lantbruk erhåller livsvarig andel i gårdens avkastning enligt avtal med den nye ägaren
vallackare	person som kastrerar hästar
vargeringskarl	reservsoldat
visitör	tulltjänsteman
volontär	frivillig soldat
åbo	person som på viss tid eller på livstid innehar och brukar annans jord
ålderman	ordförande i gille eller stånd
överexekutor	person förordnad i stad för att förrätta exekutiv försäljning av fast egendom, för att förlägga lagsökningsärenden m m
överskult	en slags exekutor som verkställer domar och utslag
överskärare	väveriarbetare